

Lyckan i barnets århundrade.

Das Heil der Wohnstube ist es, was dem Volke allein zu helfen vermag. — *Pestalozzi.*

Der må være ren luft i stuerne! —

Björnstjerne Björnson.

Jämt hundra år ligga emellan de båda uttalanden vi här ställt framst. Vid hvardera tillfället varsnas människolyckan i arbetets och hemmets tecken. Vid hvardera tidpunkten hägrar barnets århundrade.

Den något kvalmiga andliga luft, som möter oss under det s. k. upplysningstidehvarvet, där vekligt lycksalighetsbegär och nyttighetskrämeri förbinda sig med fantasilös förståndskult och mycken modejäktande flackhet jämte själförgudning, rensas väsentligt vid århundradets slut genom stora åskväderliknande kriser på politikens såväl som den andliga kulturens område. Mycken gammal regim går vid denna tidpunkt i kras, och krafter i tusendetal kallas under arbetets fanor för att efter det politiska förstörelseverk, som 1789 tog sin början i Paris, dana nya former för mänsklig existens. Det sjuder snart af sträfsamhet på olika områden; fosterlandskärleken vaknar, energin återvänder. En andlig revolutionär af första rang, ehuru i den solidaste stillsamma skepnad, är Immanuel Kant, det kritiska filosofsnillet i Königsberg. Det är framför allt i hans stränga idealmättade etik som tidernas eudemonism får sin dom, där brännmärkes för all framtid den veklighet, som låter äfven pliktuppfyllelsen ske af lustberäkning, den etiska matthet, som måste tubbas till det godas tjänst genom förespeglade fördelar. Kant

är pliktkänslans apostel, och så långt hans inflytande når, följer stålsättning i karaktärerna, återvinner det rena, hän- gifna, osjälfviska arbetet sin ära. Allt mötes sålunda i den princip, som äfven skulle blifva den nya pedagogi- kens lösen, i en luttrad *verksamhetslust* till förmån för vär- digare, allmännare mål än det egna jagets välbefinnande. Själfva de stora arbetande massorna tränga sig fram till bildningens härdar, kännande frihetens ökade själfansvar. Men det s. k. lägre folkets ungdom kan ej lyckliggöras vare sig genom abstrakt lärdom enligt en äldre skolmetod eller raffinerad solskenspedagogik enligt en nyare, ty den kommer från arbetet och återvänder till arbetet, — olyck- ligt, om den genom skolan gjordes främmande för sitt arbetslif. Johan Heinrich Pestalozzi är den man för- synen har i beredskap för den stora mission, som här öppnar sig. I mänsklighetens sedliga lifsfrågor tänker han ett med Kant, med den skillnad allenast att han ej är nå- got det kritiska förnuftets snille. Han är så mycket mera ett hjärtats, och det är sådana som pedagogiken allra främst behöfver.

Folkets arbetslif, det gränslösa elände som vållades af att arbetet för de flesta till följd af krafternas vanvård gick „over ævne“, — se där hvad som satte i rörelse denna eminenta hjärtats kraft. Att afvinna arbetet själf en hu- maniserande, d. v. s. kraftbildande och på samma gång lyckliggörande verkan, blef Pestalozzis stora program till mänsklighetens välfärd. Kraftutveckling förmedelst egen verksamhet och till jämnhöjd med lifvets arbetskraft med allt det öfverskott af lust, som kväller ur stegrad kraft- känsla, detta blef, i få ord uttryckt, hans pedagogik. Fram- sprunget ur medkänsla för de i samhället mest vanlottade — Pestalozzi lefde, enligt inskriptionen å nationalmonu- mentet i Yverdon, som en tiggare för att lära tiggare att lefva som människor — har programmet i fråga allmän bärvidd som blott få. Det afser ju ingenting ringare än *arbetets humanisering*. Hvad innebära ej de orden ur syn- punkten af människolycka! Arbetet är ju det mänskli- gaste, det som i olika former skall vara allas vår dagliga

kost; huru viktigt då för enhvar att i arbetet kunna återfinna sig själf, där anträffa villkoren för sin rätta tillväxt, elementet för sin trefnad! Men för att varaktigt humaniseras måste arbetet förläggas redan till barnåren och härmed tidigt inpassas i de humana former, som ungdomen har de allra största anspråken på. I hvilken riktning går då här det sunda ungdomsväsendets ofafvisliga anspråk? Jo, mot största möjliga harmoni i krafternas danning, så att ej en enskild får isoleras för att ensidigt belastas, en harmoni, hvilken Pestalozzi älskade beteckna som en treklang af tänka, känna och kunna, en human sammanlänkning af hufvud, hjärta och hand. Handens verksamhet eller hvilken mekaniserad teknik som helst verkar ensamt för sig ödeläggande på människan, men lika så ödeläggande verkar den isolerade förståndsverksamheten; hjärtat åter, där dess uppsåt para sig hvarken med den klarseende tanken eller med förmågan att gestaltande verka utåt, är kanske det olyckligaste af allt, ty det är då ett sig själft förtärande brännstoff, en dådlust utan alla utvägar att göra sig gällande. Kunskap utan färdighet kallar Pestalozzi „kanske den förskräckligaste skänk en fientlig genius kunnat gifva tidsåldern“, men bådadera, både kunskap och färdighet, bli i grunden lama och ofruktbara utan hjärtats, det högre känslolifvets eldande impulser. Kraftstrålande centrum förblir alltså dock hjärtat, kärleken kommer öfverst.

Människokrafternas nyss antydda lyckliga jämviktsläge anträffar Pestalozzi framför allt i det goda hemmet, under den lugna och visa regim, som hos den enkla familjemodern plägar ingifvas af kärleken och som där så väl lyckas att på en gång sysselsätta barnens hjärta, hufvud och hand, hvarvid krafterna jämnt spira utan att ensidigt belastas. Pestalozzi upphör därför ej att prisa hemmets uppfostringsluft som den sundaste, att ständigt förhålla familjestugans ideal som modell för anstalter och statsinrättningar. Ledd af denna samma tanke på krafternas harmoni med kärleken som bas, en bildningstyp, främst igenkänlig hos kvinnan, företar han sig att inaugu-

rera det nya århundradets pedagogik under hemmets, moderns tecken: han ger sin 1801 utkomna hufvudskrift titeln „Huru Gertrud lär sina barn“. Då Pestalozzi tänker sig hemmets idé segerrik, hägrar för honom återvinnandet af folkens, af hela mänsklighetens lycka. „O, es ist ein heiliger Ort um die Wohnstube“, utropar han. „Von ihr geht die Kraft und der Segen der Volkskultur aus . . . Ihr Heil, das Heil der Wohnstube ist es, was dem Volke allein zu helfen vermag“. Häri är det som Pestalozzi mötes med siaren hundra år senare, Björnstjerne Björnson, hvars bok „Laboremus“, med den härliga grundsatsen „ren luft i stuerne“, är af 1901, ett bevis i alla fall, att idéerna ej så lätt segra.

Vi läste för en tid sedan i denna tidskrift, att det stora, särskildt i vetenskapen, produceras af jämförelsevis unga personer, så att den som öfverskridit 30:de eller högst 40:de lefnadsåret utan att hafva uträttat något stort, knappast mer har utsikt därtill under hela sitt återstående lif. Detta vore ett godt argument för den ungdom i våra dagar, som har så god lust att uppfostra sina föräldrar, om den ock möjligen uppgifvit hoppet att kunna uppfostra sina mor- eller farföräldrar. Jag påpekar emellertid, att Kant var 57 år, då han utförde sin „kopernikanska bragd“, utgifvande den första och berömdaste af sina kritiker, — ditintills hade han i hufvudsak nöjt sig med att docera ett vedertaget tyskt filosofem i Königsberg. Och Pestalozzi hade öfverskridit sitt 52:dra lefnadsår, då han vid en kritisk tidpunkt, som för enhvar innehöll maningen att tänka på stordåd, med ungdomlig entusiasm uttalade sitt „jag vill blifva skolmästare“. Därförinnan ser han för sin verksamhet ingen plats, och han känner sig redan som en „söndertrampad mask, en vissnande bortkastad frukt“. Åldern hindrar honom ej att framträda som den inbrytande nya tidens man. Han närmar sig 60-åren, då han i Burgdorf och Yverdön ser folkbildningens världsträd spira upp, hvarom han själf hänförd skrifver: „Vän, vi trodde oss utså ett korn för att bispringa de olyckliga i vår närhet, och se, vi hafva planterat ett

träd, hvars grenar utbreda sig öfver jorderingen, så att jordens folk utan undantag skola hvila under dess skugga“. Huru mycken lycka detta träd redan utspridt, mångdubb-
lad lycka inom oöfverskådliga lager af mänskligheten, — det kan nu alls icke beräknas; och hvad väger mot allt detta den undantagslycka, som enligt de äldre peda-
gogiska recepten kunde komma en och annan gynnad in-
divid till del! Att Pestalozzis träd kunnat trifvas så väl och så rikligt förkofras under 19:de seklet, det är ägnadt att för all framtid utgöra detta sekels förnämsta, stora adelsmärke.

* * *

Och dock stå vi alltjämt i väntan inför barnets århundrade, spejande efter alla dess tecken.

Världshändelserna såväl som spekulationen ha sedan Pestalozzis uppträdande i mycket skridit utöfver hemmets idé, om ock ej utöfver arbetets; och i samma mån de trängt den förra i skuggan ha de ej kunnat undgå att åt arbetet återgifva något af den människofientliga karaktären, den att nöta krafterna och deprimera sinnet i stället för att främja växt och glädje. Särskildt för barnen blef arbetets väg alltmer skolans, och hemmen ha mestadels känt sig befriade från en god del uppfostringsbekymmer genom att skicka barnen dit, — medan de vissérligen också varit färdiga att, ofta rätt obilligt, göra skolan ansvarig för förfelade uppfostringsresultat. I allmänhet, tror jag, ha skolans män gjort sin sak med heder, i deras salar har om någonstades ett besök plägat vara uppfriskande på grund af den enkla ordning, solidaritetskänsla, arbetsamhet, som mött där, men kvalmig har luften framför allt känts i det stora samlifvet utanför, kvalmig och stoftbemängd långt in i hemmen. Skolan rör om barnen endast till en bråkdel och kan naturligtvis ej kring deras stråt indämma det sociala lifvets vågor; sålunda bli dess bästa bemödanden lätt paralyserade. Lifvet blir skolan öfvermäktigt, i samma mån hemmets rätta stöd saknas. Härtill kommer en ensidighet hos skolinstitutionen såsom sådan, hvilken i och

för sig förbjuder den att ensam leda till målet. Dess förhärskande bildningsmedel är ju undervisningen; föreställnings- och tankelifvets daning alltså dess närmaste mål. Härmed är en intellektualistisk hufvuddimension för dess verksamhet gifven, som ej kunnat skymmas ens af den frejdade Herbartska pedagogiken, så mycket dennas bemödanden än gått ut på att åt själfva undervisningen tillförsäkra en mångsidigt uppfostrande, en till alla delar af själslifvet, alltså ock till känslö- och viljelifvet utstrålande, befruktande verkan. Väl tänkte sig Pestalozzi äfven skolan genomvärd af hemmets anda och byggd på dess humana princip om harmonisk daning af hufvud, hjärta och hand, men af naturliga skäl var det dock så att säga den rena skoltanken som under 19:de seklet firade sina allra största triumfer, främst genom den exempellösa utbredning själfva skolinstitutionen erhöll, men ock i betraktande af att seklets högre pedagogiska upplysning, dess forskning och litterära alstring nästan enbart koncentrerade sig på skolan, tillförande dess teknik riklig framstegsmöjlighet. Medan skolreformfrågan sålunda jämt hölls på dagordningen, lämnades hemmets pedagogik af vetenskapen i hufvudsak obelyst och gjorde under seklet inga nämnvärda framsteg. Skörden var här till och med ringare än under tidigare sekel, då flere de förnämsta „klassiska“ verk gällde hemuppfostran, i det skoltanken ofta nog principiellt förkastades (jmf. Montaigne, Locke, Rousseau).

Men att skolan i så hög grad kunde blifva 19:de seklets skötebarn, sammanhänger från början med detta sekels tidigt utpräglade *universalistiska* grundriktning. Den ökade folkfrihetens, den nationella nyfödelsens program fordrade framför allt massproduktion i fråga om bildning, och härtill ägnade sig just skolan, hvilken redan för den gamle Comenius framstått som ett „typographium vivum“, en med boktryckeripressen jämförlig inrättning att slag på slag leverera tusenfaldigad vara. Skämt å sido, skolan medförde i tidevarfvets ögon yttermera fördelen att tidigt införa ungdomen i större kollektivistiska lefnadsformer, hvilka vid sidan af de små kretsarnas alltmer tedde

sig som de förnämare. Att stat och samhälle, såsom de högsta, skulle äga en rätt, vida öfverflyglande familjens och individens, sattes slutligen ej i fråga. Till att aflänka intresset från hvad vi nyss kallade de små kretsarna bidrog en — i så måtto alltså högst tidsenlig — s. k. idealistisk spekulatio, kulminerande i Hegel, hvilken från början styrde högt utöfver hvarje sund empiris naturliga individualism emot en all individualitet upphäfvande enhetsprincip, ett världsförnuft, som enligt den nya läran gick genom tiderna, brukande och förbrukande individer, ja nationer och klarast naturligtvis manifesterande sig i de stora konturerna af socialt och historiskt lif, de där ock gåfvo bästa tillfälle att afläsa tidens ur i och för vinnande af sedliga normer. Märk väl: sedliga normer, aflästa från världshändelsernas ur, beseglade genom makten hos det, som i historien kan göra sig gällande, enligt den kända grundsatsen: det som sker är förnuftigt. Så mycket än hegelianismen, hos oss förnämligast känd genom Snellman, kunnat bidra till skoltankens prestige, var den dock på grund af tvenne omständigheter dömd till sterilitet i pedagogiken: 1:o frånvaron af empirisk psykologi, 2:o frånvaron af — *etisk* idealism. Dess fulla motsats i hvardera hänseendet, Herbarts realism, som inom filosofin så glansfullt slogs ur brädet af hegelianismen, var bestämd att blifva bärarinna för seklets mognaste pedagogiska system.

Vi påpeka ännu, att mot sekelslutet i rätt vida kretsar en motsatt ytterlighet gör sig gällande, ofta som medveten reaktion mot äldre universalism. Det är en estetiserande individualism med utpräglad afsky för hvardagslifvets i sociala former stelnade banala skick, med skärpt blick framför allt för allt det flacka, medelmåttiga, dussinartade, som framgår ur våra „levande typografier“. Om nu äfven denna riktning öfverskrider hemmets idé, så sker det åt ett håll rakt motsatt det, som nyss påpekades, nedåt snarare än uppåt, till förmån nämligen för den absolut själf tillräckliga, af gemenskapens samtliga band suveränt oberoende individen, kraftmänniskan. I det ena fallet pri-

sas som ideal för mänsklig fullkomlighet den socialaste af alla varelser, den världshistoriske individen, särskildt den politiske stormannen, i hvilken den massorna genomströmmande världsanden tänkes förtätad; i det andra fallet förhärligas den från massornas instinkter så långt som möjligt aflägsna, i öknen ströfvande öfvermänniskan. Småfolket, de späda krafterna äro enligt båda dessa åskådningssätt hemfallna åt tydlig missaktning, en nog så märklig konsensus, föga uppmuntrande för den sak som är pedagogernes, de där både själfva skola ha alla utsikter att räknas till småfolket och ju se sitt lif ägnadt åt de späda krafterna. Någon tröst finna de kanske i Rydbergs ord:

Bort med dem, som ständigt glömma, att hvad stort
som världen såg
verkats har af späda krafter, spända af en eldig håg!

Långt går emellertid den nämnda konsensus ej. Ty medan på den ena ståndpunkten småkrafterna, gytrade tillhoppa, uppbärande en sluten opinion, enade till parti, till nation, redan representera något mycket aktningssjudande, en fläkt af världsande, historisk substans, är på den andra ståndpunkten just gytringen af småkrafter, människohjorden, det föraktligaste af allt.

* * *

Mellan filosofiska fantasier af olika slag anvisar oss vetenskapen en säkrare om ock mindre effektrik stråt. Den moderna sociologin, hvars namnkunnigaste representant nyligen skattat åt förgängelsen, företar sig att samvetsgrant afväga individens och samhällets anspråk och roll uti det växelförhållande, som bildar den gemensamma utvecklingen; och den uppehåller sig härvid gärna vid den husliga kretsens företeelser, där nämnda förhållande så att säga prototypiskt framträder. Härmed öppna sig ock för pedagogiken nya utsikter; af socialpedagogiken väntas för närvarande mycket. Lämmande det mesta därpå å sido, fasthålla vi ännu blott vår synpunkt: barnets lycka och dess möjliga utstrålning till mänskligheten.

Då människan engång är född för världen och samhällslifvet, till arbete och pliktuppfyllelse, då hon såsom vuxen ej kan undgå något däraf, så vore det att i grunden bereda henne illa för lifvet och föga säkerställa hennes lyckas fortbestånd, om man, såsom ett af Rousseau inledt romantiskt mod det ville, under ungdomstiden isolerade henne från samhällslifvets etiska makter, lyckliggörande henne med en ren naturomgifning, eller, såsom 18:de seklets filantropiska upplysning mest praktiserade, bäddade under ungdomens arbete på bekvämaste sätt, kryddande det med lekar, upptåg, belöningar, så att arbetets allvarliga art, ja själfva ansträngningen knappt förspordes för idel roande tidsfördrif. Det 19:de seklets stora pedagoger, en Pestalozzi, Fröbel, Herbart, träffade säkert den rätta principen för varaktig människolycka, då de eftersträfvade kontinuitet mellan barnets intresse och de vuxnes, mellan skolan och lifvet, genom att basera framsteg såväl som lycka redan i uppväxtåldern på den naturliga verksamhetslusten, samma faktor alltså som sedermera lifvet igenom plägar betinga detta öfverskott af tillfredsställelse, utan hvilket lifvet ej vore värdt att lefas. Men ehuru härmed barnets lycka erhåller ökade garantier att fortsättas in på den vuxna åldern och sålunda afrundas till hela individens lycka, så har ensidigheten af en individualistisk betraktelse med allt detta ej blifvit öfverskriden: lyckan som samhällsproblem är ej behörigen fattad i sikte. Huru återverkar väl individens lyckligt upphunna fullkomlighet och välfärd på det omgifvande samhället, och kan väl öfver hufvud, äfven med de bästa pedagogiska hjälpmedel, denna fullkomlighet för den enskilde uppnås, så länge samhället i många afseenden är ofullkomligt och lidande? Vi talade ju om vanskligheten att från de unga fjärranhålla inflytelserna från den sociala miljön, hvilka så lätt illudera uppfostrarens bemödanden. Det är intet tvifvel om att här äfven de störste pedagoger skattat åt betydlig optimism, troende på uppfostrans allmakt i afseende å den enskilde normale individen, och det är först Herbert Spencer som kraftigt gör

gällande, hurusom, så länge samhällets allmänna moraliska medelnivå icke stiger, det är föga hopp att på en mängd olika punkter af samhället genom uppfostran dana idealisk människoexistens. Ty samhället är öfverhufvud ej den enkla summan af dess individer, utan som lederna i en lefvande organism sammanlänkas individerna på ett betydelsefullt sätt, betinga hvarandras funktioner, nås af den mäktigt genomströmmande saftcirkulationen, och ingen pedagogik i världen skall så med rötterna kunna uthäfvva den enskilde ur detta för honom ödesdigra sammanhang, att han i allo kunde blifva en fågnesam undantagsexistens. Härmed ha vi då kommit längst bort från de rousseauska utopierna, hvarest ljus och skugga fördelas så, att all skugga faller på samhället, allt ljus koncentreras på individen, det såsom godt och rent ur skaparens hand framgående människoämnet. Den nya utvecklingsläran rubbar oss t. o. m. direkte i den romantiska tron på barnanaturens änglalika godhet, i det den bjuder oss att räkna med ett ödesdigert arf från gångna generationer, en återspeglung i barnets anlag af samhälle och historia.

På sätt och vis ställas vi härmed inför ett bekymmersamt dilemma: det hela kan icke hjälpas upp före sina delar, men icke heller delarna före det hela. Liksom en sjuk organism vållar störing i alla sina organ, men å andra sidan icke heller den allmänna hälsan kan återvända, så länge ett organ lider, så kan icke heller individen finna sin fulla båtnad i ett ofullkomligt samhälle, medan samhället å sin sida icke kan förete den önskade fullkomligheten, så länge det består af undermåliga individer. Hvar skall då reformverket sättas in, och med hvilka utsikter kan det ske? Är det väl statsmannen, som skall rycka fram och söka lyckliggöra samhället med en i allo ädel, human, idealisk lagstiftning för att, hjälpende upp det hela, förbättra villkoren för uppfostrans framgångar, hvarvid han visserligen måste befara, att hans välgärning kommer för tidigt, ej anträffar värdiga individer och så kommer att sväfva i luften eller, som man säger, lysa från papperet, så vida den ej rent af kommer att verka fördärligt.

Eller är det pedagogen, som från den motsatta sidan skall gripa verket an och utan prut på idealitetens fordringar söka dana goda och på denna bas lyckliga individer, äfven med den sorgliga utsikten att misslyckas, så länge samhälls- och statsförhållandena ligga nere? Hvem skall först genombryta den pinsamma cirkeln, ty om den ena och den andra endast urskuldar sig, blir allt vid det gamla?

I sådana fall är det en vinst, om man förmår rycka sig lös från den teoretiska betraktelsens garn och märker, att man redan beträddt praktiskt område, där plikten bjuder, de sedliga imperativen tala. Här heter det: den som börjar först, han har priset! Om icke statsmannen, så pedagogen. Det var ock Pestalozzis omedelbara, heroiska impuls, då han ensam gick till sitt verk i Stanz. Han var lycklig nog att inom kort se sig i glädjande konkurrens med sin tids politici allt emot samma mål: mänsklighetens lyckliggörande på själfverksamhetens väg, hvarför han endast behöfde förklara: „Massornas välde, så länge det ej grundar sig på en föregående individualförädling af alla enskilda krafter, hvaraf dessa massor bestå, är en våda för den sanna välfärden“. För pedagogerna hundra år efter Pestalozzi återstår maningen att, eventuellt utan denna konkurrens från statskonstens sida och till trots för det allmänna lägets alla vanskligheter, sätta in sin kraft på att dana dygdiga och efter förhållandena lyckliga individer, framför allt dygdiga, ty lyckan plägar i sådana lägen verkligen komma i mellanhand. Här faller själfve Herbert Spencer ifrån, förlamad af teorin, ty som utilitarist kan han ej skiljas från lyckan och som historiserande sociolog måste han vara klokare än den i samvetet ingräfdä praktiska sedeläran. I tredje kapitlet af sin bekanta pedagogiska essay varnar han uttryckligen mot att med ens iscensätta en i allo mönstergill uppfostran — i evolutionen skall ju allt gå steg för steg. Af det hela och fulla krafvet skulle, menar Spencer, för det första följa, att uppfostrarne själfva skulle känna sig besvikna i afseende å frukterna, då alltför många omständigheter i den

råa verkligheten skulle motverka deras ömmaste bemödanden att dana idealmänniskor, för det andra att, äfven om bemödandena kröntes med framgång och eleverna trädde ut i världen med den finaste rättskänsla, de sublimaste sedebegrepp, de då vore alldeles för goda för denna världen med dess sträfva och råa krafter och skulle finna lifvet där dubbelt outhärdligt, alltså blifva olyckliga. Han ger sedan den så högst triviala trösten, att den pedagogiske tänkaren saklöst må för mänskligheten uppduka hela sitt idealiska uppfostringsprogram: han skall kunna lita på, att *konservatismen* ändå sitter så djupt hos världen, att man på alla håll själfmant skall veta pruta af på idealpedagogikens fordringar och därmed oskadliggöra den, eller att med andra ord både hem och skola framgent skola uppfostra barnen med det mått af primitiv plumpheit, som är nödigt för att de skola trifvas godt i världen, varande icke alltför olika mängden. Jag nämner detta som ett prof på den stora faran för vetenskapsmannen att af den rent teoretiska betraktelsen i etiskt afseende förlamas. Så skulle aldrig ett geni af det Pestalozziska slaget tala, ej heller en Kant eller Herbart. De skulle lämna lyckan i sticket men bärga idealet.

* *
* *

Vi vända oss därför ännu till sist från vetenskapen till ett område, där snillet oftast prisas. Enligt min öfvertygelse skall kärleken alltid vara en beståndsdel däri, ity att själfviskheten gör skumögd för allt annat utom det egna intresset, medan snillet har att vara mänsklighetens tolk. Vi vända oss till den nya tidens skalder, som, enligt hvad en af dem nyligen framhöll, vid mänsklighetens frammarsch mot ökad fullkomlighet och lycka ha det största ansvaret, i det de nämligen gå i spetsen och ordna tåget¹⁾. Björnstjerne Björnson själf har på 1880-talet i

¹⁾ Björnstjerne Björnson i sitt tal (Om diktningens uppgift) på Nobelstiftelsens årsdag.

sin roman „Det flager“ upptagit det pedagogiska problemet på den punkt, där Spencer låtit det falla, skattande åt historismens försagdhet. Boken tyckes direkte framsprungen ur sysselsättningar med denne filosof, mättad som den är med hans biologiska och sociologiska synpunkter. Och det är själfva ärtflighetens fruktansvärda naturlag, som den idealistiska stormlöpningen här gäller. Jag kallar denna lag fruktansvärd, i andra fall kan den ju tänkas välgörande. Men bokens manliga hufvudperson är såsom ättling af en moraliskt ytterst degenererad släkt belastad på ett sätt, som gör hans uppfostran för modern till en svår kamp mot blodets ödesdigra anor: med trofast ihärdighet går det dock framåt, och steg för steg afvinnes blodet dess värde. „Når en står tryg i en gärning, så kan det bli till noget med utviklingen, og når de er to om den, går det en gang til så fort“. I „Det flager“ är det icke längre en eller två, det är slutligen en hel skola, som vill hissa glädjens flagg öfver en ny moralisk landvinning.

Längre fram upptar „de tusen hemmens“ skald med allt större eftertryck det Pestalozziska temat „*das Heil der Wohnstube*“. I „Laboremus“ göres mannens arbetsglädje, mannens rätta skaparekraft, beroende af „ren luft i stuerne“, ja af ren luft i fantasin, som är liksom den stora gärningens förspann. Den husliga härden, hemsökt af det tvetydiga kvinnoelementet, det undinartade vilda, som på sin sida har naturens fägring, hälsa, åtrå och nu i kärlekens namn men i grunden blott med rofdjurets rätt skall fram, till hvarje pris fram, korsande människolifvets högre moraliska ordning; — se där temat både i denna bok och i skaldens följande. Och att den unge mannen i „Laboremus“ är konstnär, att villkoret för hans fruktbringande arbetsfrid är, att han skall befria sin fantasi från en kvinna, hvilken begått det enligt Björnson så stora brottet att hafva missbrukat den idealaste af makter, konsten, till människors fördärf, mördat genom musik, det allt har sin särskilda betydelse. Det innebär en udd mot kretsar och läror, där man ännu den dag som är så

gärna uppblåser individen till en gud, lägger för hans fötter sociala band och helgade traditioner för att sedan förnimma idel moralisk kalkborgerlighet — småsjälars skrån — i „de vredladne åndechor ovenfra“, denna indignerade kör, hvori Björnson låter sin unga konstnär omsider finna „det största som han kan göra“ och hvilken representerar den „värme“, som under tusenårig utveckling smugit in i människolifvet.

Liksom Björnson tror jag ej, att den rena individualismens program skall kunna lyckliggöra mänskligheten; den blotta själfhäfdelsens profeter äro ej de rätte att inleda barnets århundrade. Hemmets, den prototypa *gemenskapens* intresse skall gå förut, det fordrar framför allt barndomens genius, och det är denna genius, som möjligen skall lyckliggöra oss. Äfven den motsatta, den universalistiska öfverdriften, hvars rötter i 19:de seklets historia och filosofi vi sökte uppvisa och för hvilken individ och familj uppgå såsom underordnade moment i den stora gemenskapen staten, som på oss skall ha de största anspråken, äfven den innebär ju en fara för den lilla värld, där barnet skall ha sin trefnad och skänka oss trefnad. Och äfven med denna riktning har hemmens skald sin intressanta uppgörelse. Förbigående „Geografi og kærlighed“, där ett familjefadern absorberande universalistiskt intresse, vetenskapen, framställes såsom hinder för hemmets välfärd, hänvisar jag blott till „På Storhove“, som förbindande sistnämnda motiv med det i „Laboremus“ låter politikern själf bryta en lans för de små kretsarnas rätt. Doktor Kann, inrikesministern, hvilken kungen vill kvarhålla i det allmännas tjänst, där han synes outhärlig, gemälar: „Jag menar, att det skall vara något utomordentligt, när familjen skall försummas för fosterlandet“. Då konungen härtill utbrister: „Det strider då mot allt hvad vi ha lärt, fosterlandet först!“ får han höra: „I de allra flesta fall kan fosterlandet utmärkt väl bärga sig utan oss, men icke familjen“.

Huru ofta försummas icke i våra dagar hemmet utan att fosterlandet kan åberopas till ursäkt, försummas för

idel bagateller, fåfänga, nöjen, för allt detta till vana vordna *jäktande utanför*, som väl är den bästa text till den allegoriska bilden jakten efter lyckan: en framsträckt ryttare, famlande efter en dimhöljd kvinnoskepnad, någon huldra, som jämt viker undan och gäcker hans famntag, medan vägen beströs med offer af lifsvarm existens, sköflade blomster, en kullkastad kvinna, ett ihjältrampadt barn. Människan försummar så gärna att taga vara på lyckan, där den på närmaste håll erbjudes henne, med så lätt hjärta ger hon stunden till spillo för en kommande bättre, och så blir fridlösheten hos henne habituell, hon lefver icke, hon endast bereder sig att lefva. Så förfelas ock lyckan eller hägrar framdeles, vid täljandet af vägens offer, i vemodiga reminiscenser. Och under allt detta lida allra mest barnen, hvilkas sunda anspråk är att tömma lifvets dryck med ett fast tag på det närvarande. Utom att de i hemmen direkt försummas, smittas slutligen äfven de af samma jäktandets fridlöshet och äro knappast barn då längre. Så frestande det nu än vore att närmare utföra äfven detta tema och därvid utgå från Rückerts ord:

Unseliger ist nichts als wenn dir immer ist,
du seiest nicht zu haus, wo du zu hause bist,

så afstår jag därifrån, sedan Björnson i det föregående kommit till ordet. Så mycket synes mig tydligt: det är högt på tiden, att den evinnerliga skolreformfrågan upphör att absorbera allt vårt pedagogiska intresse. En revision af bildningsförhållandena i hemmet och i det man kallar lifvets skola är det nya seklets mest maktpåliggande pedagogiska uppgift. Den innebär i och med detsamma en fordran på hela lifvets föryngring.

Blir det väl i denna mening ett barnets århundrade? Hvem kan säga det? Så mycket är dock säkert, att om vårt hopp besannas, detta innebure oberäknelig båtnad för hela mänsklighetens lycka, icke blott därför att barnen, uppfostrade till bättre och lyckligare människor, engång skola omhändertaga de fullvuxnas roll i

världen, utan ock därför, att de fullvuxna själfva skola röna en välgörande återverkan af hvad de göra för barnen. Lyckan, som jämte friden i jäktandets, nöjeslystnadens, den hetsiga rivalitetens tid flyktat från så många hem, skall återvända för att blifva bofast, så snart förhållandena i hem och umgänge omgestaltas till att utgöra en värdig ram kring de ungas lif och uppväxt. Så skall ungdomen rikligen löna de vuxna äfven för hvarje uppoffring de till dess förmån vilja göra, öfvergifvande till äfventyrs kärvordna vanor: den andliga atmosfär den så oundgängligen behöfver, denna rena kraftiga alpluft skall för oss alla visa sig hälsosammast och återskänka oss lugn och lifsfröjd. Det sekel, som skall respektera barnet, blir ett lyckligt sekel, icke minst därför, att det skall återföra — människokärleken. I en uppsats öfver lyckan får det icke förtigas, att död, armod, sjukdom sammanlagdt ej förskylla så mycket lidande i världen som kärlekslösheten, hvilken vi dock ännu så ofta genom samtal, kritik, umgängessätt inplanta hos barnen. Och för dem är dock detta drag af naturen är så främmande som möjligt.

Vi äro alla så vana att undervisa, att stå som mönster inför de unga; må vi engång låta de unga i gengäld gifva oss sin lära! Må vi, som eljes städse vilja lyckliggöra dem med vårt väsen, engång också själfva söka lyckan på deras vägar! Men ungdomens lyckliga väsen det är öppenhet, förtroende, vänskap; det är den hoppfulla, käcka verksamhetslusten, som finner stunden rik som en saga och instinktivt tror på hvad skalden kallar „livets velgjörande överskud“.

Wald. Ruin.

